

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.111>

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОВЕДЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ДО СТАНУ СП'ЯНІННЯ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ, ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Хребтова А.А.,

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
ORCID: 0000-0002-4322-2354*

Пустовіт І.В.,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
ORCID: 0009-0006-4897-6485
e-mail: igorpystovit12@gmail.com*

Хребтова А.А., Пустовіт І.В. Адміністративна відповідальність за доведення неповнолітніх до стану сп'яніння: нормативно-правовий аналіз, проблеми правозастосування та напрями удосконалення.

Стаття присвячена комплексному дослідженню адміністративної відповідальності за доведення неповнолітніх до стану алкогольного сп'яніння в контексті чинного законодавства України. Проведено аналіз положень статті 180 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), що регламентує санкції за відповідне правопорушення, та їх ефективності у запобіганні подібним діям. Досліджено правову природу цього правопорушення, його місце в системі адміністративного права, а також розглянуто практичні проблеми кваліфікації та правозастосування.

Розкрито особливості складу правопорушення, його об'єктивні та суб'єктивні ознаки, визначено безпосередній об'єкт посягання. Проаналізовано судову практику щодо застосування статті 180 КУпАП, зокрема проблеми доказування вини правопорушників, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між діями винної особи та станом сп'яніння неповнолітнього. Проведено порівняльний аналіз положень статті 180 КУпАП та статті 304 Кримінального кодексу України (КК України), яка передбачає кримінальну відповідальність за втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, включаючи пияцтво. Визначено критерії розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності у цій сфері та охарактеризовано проблеми правозастосування, які виникають через відсутність чітких законодавчих механізмів розмежування складів правопорушень.

Окрему увагу приділено аналізу ефективності адміністративних санкцій за доведення неповнолітніх до стану алкогольного сп'яніння, їх превентивного впливу та відповідності суспільній небезпеці діянню. Розглянуто питання адекватності розмірів штрафів, передбачених статтею 180 КУпАП, з огляду на потенційні наслідки для здоров'я та соціального розвитку дітей. Обґрунтовано необхідність удосконалення адміністративного законодавства шляхом посилення санкцій, введення додаткових стягнень (зокрема, громадських робіт) та розширення кола суб'єктів, які можуть бути притягнуті до відповідальності.

Запропоновано напрями гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами захисту прав дітей, зокрема з положеннями Конвенції ООН про права дитини та європейськими підходами до боротьби з втягненням неповнолітніх у зловживання алкоголем. Узагальнено ключові тенденції розвитку адміністративно-правових механізмів у сфері охорони дитинства та їхню роль у формуванні безпечного правового середовища для неповнолітніх.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, доведення до сп'яніння, неповнолітні, Кодекс України про адміністративні правопорушення, кримінальна відповідальність, правозастосування, охорона дитинства, законодавче удосконалення, міжнародні стандарти.

Khrebtova A.A., Pustovit I.V. Administrative liability for inducing minors to intoxication: normative-legal analysis, enforcement issues, and directions for improvement.

The article is devoted to a comprehensive study of administrative liability for inducing minors to a state of alcoholic intoxication within the context of current Ukrainian legislation. It analyzes the provisions of Article 180 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses (CUAO), which regulates sanctions for this offense, as well as their effectiveness in preventing such actions. The legal nature of the offense is examined, its place in the system of administrative law is identified, and practical issues of qualification and law enforcement are considered.

The article reveals the specific features of the offense, including its objective and subjective elements, and identifies the direct object of the infringement. It analyzes judicial practice regarding the application of Article 180 of the CUAO, particularly issues related to proving the guilt of offenders and establishing causal links between the perpetrator's actions and the minor's state of intoxication. A comparative analysis of the provisions of Article 180 of the CUAO and Article 304 of the Criminal Code of Ukraine (CCU) is carried out, the latter of which provides for criminal liability for involving minors in unlawful activities, including drunkenness. Criteria are determined for distinguishing between administrative and criminal liability in this sphere, and law enforcement challenges arising from the absence of clear legislative mechanisms for differentiating the elements of these offenses are characterized.

Special attention is given to examining the effectiveness of administrative sanctions for inducing minors to alcoholic intoxication, their preventive impact, and their correspondence to the public danger of the act. The article discusses the adequacy of the fines established by Article 180 of the CUAO, taking into account the potential consequences for children's health and social development. The authors substantiate the necessity of improving administrative legislation by strengthening sanctions, introducing additional penalties (in particular, community service), and expanding the circle of entities who may be held liable.

Proposed directions for harmonizing national legislation with international standards for the protection of children's rights include alignment with the provisions of the UN Convention on the Rights of the Child and European approaches to combatting the involvement of minors in alcohol abuse. Key trends in the development of administrative and legal mechanisms in the field of child protection and their role in creating a safe legal environment for minors are summarized.

Key words: administrative liability, inducing intoxication, minors, Code of Ukraine on Administrative Offenses, criminal liability, law enforcement, child protection, legislative improvement, international standards.

Постановка проблеми. Проблема вчинення підлітками адміністративних правопорушень є однією з найбільш актуальних для української правоохоронної системи, особливо в умовах сучасних соціально-економічних викликів та наслідків війни. Особливе занепокоєння викликають випадки, коли неповнолітні вчиняють адміністративні правопорушення у стані алкогольного сп'яніння, що не лише підвищує рівень суспільної небезпеки, але й може мати непередбачувані наслідки як для самих підлітків, так і для оточуючих.

Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння є не лише питанням притягнення до адміністративної відповідальності осіб, які вчинили відповідне правопорушення, а й серйозним викликом для правоохоронної системи, сфери соціального захисту та профілактичної роботи. Законодавство України передбачає адміністративну відповідальність за такі дії у ст. 180 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Проте на практиці ефективність передбачених санкцій залишається дискусійною. Як зазначають дослідники, зокрема Шестак Л.В., Веремієнко С.В., Рагімов Ф.В. огли та інші, розмір штрафних санкцій не завжди відповідає тяжкості можливих наслідків, що ставить під сумнів їхню превентивну функцію.

Додатковим фактором, що загострює проблему, є наслідки війни росії проти України. Багато підлітків пережили окупацію, втратили близьких або були змушені покинути свої домівки, що спричинило серйозні стресові навантаження та підвищений ризик девіантної поведінки, зокрема залучення до вживання алкоголю. Це може відбуватися як через особисті психологічні переживання, так і під впливом оточення – дорослих або однолітків. У таких умовах необхідність удосконалення механізмів адміністративно-правового реагування на випадки доведення неповнолітніх до стану сп'яніння набуває особливої актуальності.

Таким чином, існує нагальна потреба у всебічному аналізі ефективності чинних заходів адміністративного впливу, передбачених ст. 180 КУпАП, з урахуванням сучасних соціально-правових реалій, а також у розробці пропозицій щодо їх удосконалення з метою підвищення превентивного та карального ефекту відповідних норм.

Об'єкт дослідження – адміністративно-правові відносини, що виникають у зв'язку з доведенням неповнолітніх до стану алкогольного сп'яніння, механізми притягнення до адміністративної відповідальності осіб, винних у вчиненні такого правопорушення, а також вплив цього явища на безпеку та правопорядок у суспільстві. Досліджується нормативно-правове регулювання цього питання на національному та міжнародному рівнях, зокрема відповідність українського законодавства європейським стандартам щодо захисту прав дітей..

Предмет дослідження – адміністративно-правові механізми відповідальності за доведення неповнолітніх до стану сп'яніння, зокрема правозастосовна практика, проблеми реалізації норм ст. 180 КУпАП, їх ефективність та шляхи вдосконалення. Аналізуються труднощі у кваліфікації правопорушення, доведення вини правопорушників, а також дієвість існуючих санкцій щодо запобігання повторним випадкам такого правопорушення. Запропоновано напрями удосконалення правового регулювання, зокрема посилення адміністративної відповідальності, розширення суб'єктного складу правопорушення та впровадження додаткових превентивних заходів.

Основною **метою даного дослідження** є здійснення комплексного нормативно-правового аналізу адміністративної відповідальності за доведення неповнолітніх до стану алкогольного сп'яніння. Передбачається вивчення чинного законодавства України, насамперед положень статті 180 КУпАП, з метою оцінки ефективності застосовуваних санкцій. Дослідження покликане з'ясувати правову природу складу правопорушення, визначити його місце в системі адміністративного права та висвітлити практичні аспекти кваліфікації. Важливим завданням є розмежування адміністративної відповідальності від кримінально-правової, зокрема за статтею 304 КК України, через встановлення чітких критеріїв відмежування. Автори прагнуть проаналізувати судову практику з метою виявлення перешкод у доказуванні вини правопорушників та встановленні причинно-наслідкових зв'язків між їхніми діями й станом сп'яніння неповнолітнього. Дослідження також має на меті оцінити, чи відповідають розміри штрафів, передбачені статтею 180 КУпАП, суспільній небезпеці та потенційним наслідкам для розвитку й здоров'я дітей. Окрему увагу буде приділено обґрунтуванню необхідності вдосконалення адміністративного законодавства, зокрема посилення санкцій, запровадження додаткових видів стягнень та розширення кола суб'єктів відповідальності. Наостанок, у дослідженні пропонуються рекомендації щодо узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами захисту прав дитини, що сприятиме формуванню безпечнішого правового середовища для неповнолітніх.

Стан опрацювання проблематики. На законодавчому рівні в Україні сформовано чітку правову базу для захисту прав та інтересів дитини, що ґрунтується на конституційних положеннях про найвищу цінність людського життя, здоров'я та безпеки [1]. З часу проголошення незалежності Україна послідовно впроваджує політику, спрямовану на попередження негативних явищ серед неповнолітніх, зокрема вживання алкоголю, про що свідчать норми статей 3, 51, 52 Конституції України і спеціальне законодавство в цій сфері. Прийняття Закону України «Про охорону дитинства» стало важливим кроком у реалізації конституційних гарантій, передбачивши, що держава зобов'язана захищати дитину від втягнення у злочинну діяльність та вживання алкоголю [2]. Крім того, у Законі України «Про освіту» містяться положення, які покладають на педагогічних працівників відповідальність за захист дітей під час навчального процесу від будь-яких форм насильства та пропаганди шкідливих звичок, включно з алкоголізмом [3]. Подальший розвиток норм з охорони дитинства підтверджує прагнення держави створити умови, за яких вживання алкогольних напоїв неповнолітніми не лише засуджуватиметься, але й активно запобігатиметься. Актуальність цих заходів зумовлена тим, що вживання алкоголю в підлітковому віці має серйозні негативні наслідки для здоров'я та соціальної адаптації молоді, спричиняючи як фізіологічні, так і психологічні розлади та підвищуючи ризик девіантної поведінки [4, с. 26]. З огляду на підвищену вразливість дитячого та підліткового середовища, систематична протидія цьому явищу є нагальною потребою, оскільки сформована у ранньому віці залежність від алкоголю швидко прогресує й ускладнює майбутню соціальну перспективу. Таким чином, законодавча і практична база, закладена державою, створює підґрунтя для ефективного протистояння поширенню алкоголізму серед неповнолітніх, проте вимагає подальшого вдосконалення з урахуванням соціальних викликів та особливостей дитячої психіки.

Виклад основного матеріалу. З моменту проголошення незалежності Україна задекларувала курс на побудову демократичної, соціальної та правової держави. Це знайшло своє відображення у статті 3 Конституції України, де закріплено, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, держава відповідає перед людиною за свою діяльність, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». У цьому контексті одним із пріоритетних напрямів державної політики є

захист прав дитини як найуразливішої соціальної категорії. Відповідно до частини 3 статті 51 Конституції України, сім'я, дитинство, материнство і батьківство перебувають під особливою охороною держави. Крім того, частини 1 та 2 статті 52 Конституції України встановлюють, що «діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним; будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом» [1].

З метою реалізації цих конституційних гарантій Верховна Рада України 26 квітня 2001 року ухвалила Закон України «Про охорону дитинства». Частина 2 статті 10 цього закону передбачає, що «держава здійснює захист дитини від втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин». Важливо також зазначити, що згідно з частиною 2 статті 54 Закону України «Про освіту», педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники зобов'язані забезпечувати захист здобувачів освіти під час освітнього процесу від будь-яких форм фізичного та психологічного насильства, приниження честі та гідності, дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що можуть завдати шкоди здоров'ю учнів. Окрім цього, на них покладається обов'язок запобігати вживанню здобувачами освіти та іншими особами на території навчальних закладів алкогольних напоїв, наркотичних засобів та інших шкідливих речовин [2; 3].

Отже, на підставі аналізу конституційних норм, Закону України «Про охорону дитинства» та Закону України «Про освіту» можна зробити висновок, що на законодавчому рівні Україна послідовно реалізує політику боротьби з негативними явищами, які загрожують фізичному та психічному здоров'ю дітей, зокрема з вживанням алкоголю неповнолітніми. Ця стратегія є вкрай важливою, адже підлітковий алкоголізм становить серйозну загрозу не лише для фізичного стану молодшої людини, а й для її психічного здоров'я та соціальної інтеграції. Вживання алкоголю у підлітковому віці спричиняє серйозні фізіологічні наслідки для несформованого організму, підвищує ризик розвитку тяжких психічних розладів, провокує девіантну поведінку, що може призвести до скоєння кримінальних правопорушень. Крім того, підлітковий алкоголізм є складнішим для лікування, ніж у дорослих, оскільки молодий організм швидше адаптується до шкідливого впливу алкоголю, що призводить до формування стійкої залежності. Наслідком цього є соціальна дезадаптація, зниження успішності в навчанні, конфлікти в сім'ї та суспільстві, а в подальшому – втрата соціальної перспективи [4, с. 26].

Для належної реалізації положень Закону України «Про охорону дитинства» та Закону України «Про освіту», які спрямовані на всебічний захист прав дітей, держава має забезпечити ефективну правову протидію явищам, що становлять загрозу для їхнього фізичного та психічного розвитку. Саме з цією метою в Україні сформовано комплексну систему правових норм, яка включає адміністративно-правові та кримінально-правові механізми впливу на осіб, що залучають дітей до такої деструктивної поведінки, як вживання алкоголю. Зокрема, стаття 304 Кримінального кодексу України (далі – КК України) встановлює відповідальність за «втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми», що карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років. Якщо такі дії вчинені щодо малолітньої особи або батьками, опікунами, піклувальниками чи іншими особами, відповідальними за виховання дитини, покарання може становити від чотирьох до десяти років позбавлення волі.

Водночас, частина 2 статті 156 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає накладення штрафу за продаж алкогольних напоїв або тютюнових виробів особам, які не досягли 18-річного віку. Окремо слід звернути увагу на статтю 180 КУпАП, яка встановлює адміністративну відповідальність за доведення неповнолітнього до стану алкогольного сп'яніння шляхом накладення штрафу на батьків або інших осіб у розмірі від шести до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [5; 6].

Зазначені норми КК України та КУпАП виконують низку важливих функцій:

1. **Правоохоронну** – шляхом встановлення заборон, за порушення яких передбачено кримінальну або адміністративну відповідальність, держава забезпечує захист правопорядку і законних інтересів дітей.
2. **Правозахисну** – спрямовану на захист прав дітей на безпечний розвиток шляхом закріплення підстав та порядку притягнення винних осіб до відповідальності.
3. **Превентивну** – спрямовану на попередження вчинення правопорушень шляхом застосування адміністративних та кримінальних санкцій.
4. **Виховну** – формування у громадян правосвідомості, що робить протиправну поведінку внутрішньо неприйнятною для більшості осіб [7, с. 9-10].

У зв'язку з цим постає питання, наскільки ефективно виконує ці функції стаття 180 КУпАП та чи достатніми є передбачені нею санкції. Для відповіді на це питання необхідно провести порівняльний аналіз юридичних складів адміністративного правопорушення, визначеного цією нормою, та

складу злочину, передбаченого статтею 304 КК України. Іноді у правозастосовній практиці через відсутність системних рекомендацій щодо розмежування зазначених правопорушень існує ризик порушення принципу законності під час реалізації положень адміністративного і кримінального законодавства.

Розпочнемо спершу з аналізу юридичного складу адміністративного правопорушення передбаченого ст. 180 КУпАП.

Безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 180 КУпАП, виступає здоров'я неповнолітньої особи. Примітно, що окремі науковці розглядають об'єкт більш широко – як суспільні відносини у сфері охорони здоров'я громадян та громадського порядку. На думку Рагімова Ф.В. огли така позиція є надто загальною й такою, що не відображає сутності проступку. У своїй праці він погоджується із позицією Т.В. Хуторянської, яка слушно називає нормальним розвитком дитини такий рівень психологічного та фізичного розвитку дитини, що відповідає середнім чи вищим показникам осіб такого самого віку, статі, закріпленим у відповідних міжнародних нормативах; з іншого боку – рівень, за якого сукупність зовнішніх і внутрішніх факторів, зокрема умов проживання, навчання та виховання, обумовлює повагу до родини, суспільства та держави, недопущення зловживання своїми правами та обов'язками, недопущення вчинення протиправних діянь, що у кінцевому результаті забезпечить формування суспільно корисної моделі поведінки та правової культури дитини у дорослому віці. Тому на його думку, з якою ми погоджуємося, загальним об'єктом такого правопорушення є нормальний розвиток дитини.

Об'єктивна сторона цього правопорушення характеризується активними діями – доведенням неповнолітньої особи до стану сп'яніння. Бездіяльність в такому правопорушенні неможлива. Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння безпосередньо пов'язане із неналежним виконанням батьками (іншими законними представниками) обов'язків стосовно дитини, що на погляд А.В. Артеменко, проявляється через: проживання дитини в умовах, які не відповідають санітарним нормам; незабезпечення повноцінного харчування; бездоглядність дітей у позаурочний час; відсутність уваги і турботи; перешкоди до отримання дитиною загальної освіти, медичного обслуговування; аморальна поведінка у присутності дітей (вживання наркотичних засобів, алкогольних напоїв, тютюнопаління, вчинення насильства стосовно іншої особи тощо); зневажливе ставлення до дітей, брак тепла, ласки, любові і розуміння й інші факти.

Суб'єктом згаданого адміністративного правопорушення може виступати будь-яка фізична особа, яка досягнула 18-річного віку, тобто повноліття. Це підтверджується тим, що за Законом України «Про охорону дитинства», дитиною визнається особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше.

Суб'єктивна сторона цього адміністративного правопорушення характеризується прямим або непрямым умислом. Тут необхідно чітко розуміти яку мету ставить перед собою суб'єкт правопорушення [8, с. 169-170].

Натомість юридичний склад злочину передбаченого ст. 304 КК України виглядає наступним чином:

1) Об'єкт кримінального правопорушення – моральні засади суспільства у ставленні до виховання молодого покоління. Потерпілими від цього кримінального правопорушення є неповнолітні – особи чоловічої або жіночої статі, які не досягли 18-річного віку.

2) Об'єктивна полягає у втягненні неповнолітнього у протиправну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми. Втягнення – це дії, внаслідок яких інша особа спонукається до певної поведінки, залучається до неї, в такій особі виникає бажання поводитись певним чином. Причому, на відміну від примушування, особа згодом вчиняє бажані для винного дії з власної волі. Втягнення полягає у впливі на свідомість конкретного неповнолітнього завдяки переконуванню в доцільності, вигідності певної поведінки. Воно здійснюється шляхом умовлянь, залякування, підкупу, обману, розпалювання почуття помсти, заздрощів або інших низьких спонукань, розповідей про легкість і доступність; певних дій, навчання способів та прийомів їх виконання тощо. Втягнення у злочинну діяльність означає втягнення у вчинення одного чи кількох кримінальних правопорушень. Так, під пияцтвом розуміють неодноразове вживання спиртних напоїв. Заняття жебрацтвом – це систематичне випрошування грошей у сторонніх осіб, а заняття азартними іграми – це систематична гра задля отримання грошей чи інших матеріальних цінностей. Отже, об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 304 КК України, виражається тільки в активних діях, які спрямовані на збудження бажання в неповнолітнього брати участь у здійсненні чи одного конкретного кримінального правопорушення, чи кількох. Відповідальності за залучення шляхом бездіяльності не передбачено. Водночас у низці випадків пасивна поведінка дорослих осіб, які не перешкоджають злочинній діяльності неповнолітніх, становить не меншу суспільну небезпеку, ніж активні дії щодо залучення до протиправної діяльності.

3) Суб'єкт кримінального правопорушення – осудна особа, яка досягла 18-річного віку.

4) Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується умисною виною [9, с. 299-301].

На підставі проведеного аналізу можна дійти висновку, що основна відмінність між цими правопорушеннями полягає в систематичності доведення неповнолітнього до стану сп'яніння, бо у випадку з адміністративним правопорушенням передбаченим ст. 180 КУпАП воно носить одноразовий або дворазовий характер, тоді як у випадку із злочином, кримінальна відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 304 КК України, мова йде саме про повторюваний, тривалий вплив на неповнолітню особу з метою формування у неї стійкої схильності до такої антисоціальної поведінки, як алкоголізм. Таким чином, саме систематичний характер дій, передбачених статтею 304 КК України, є тією ключовою ознакою, що відрізняє це кримінально каране діяння від адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 180 КУпАП.

Також варто зазначити, що проведений аналіз юридичних складів згаданих норм КУпАП та КК України дозволяє не лише глибше зрозуміти особливості їх застосування, а й створює передумови для оцінки рівня правового захисту неповнолітніх від негативного впливу алкоголю, або ширше кажучи, оцінки того наскільки адміністративні санкції, передбачені ст. 180 КУпАП, відповідають сучасним реаліям та викликам, і чи забезпечують вони ефективну превенцію та справедливе покарання для правопорушників.

Щоб дати відповідь на це питання, варто звернутися до статистичних даних, які були опубліковані у Звіті щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2022 рік (за даними 2021 року) на сайті Державної установи «Інститут судової психіатрії Міністерства охорони здоров'я України». У 2019 році в Україні відбулася сьома хвиля опитування проведеного в рамках міжнародного проєкту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD», яка охопила 8509 респондентів (4108 хлопців та 4401 дівчат), які є учнями сільських та міських закладів загальної середньої освіти, закладів професійної технічної освіти. В Україні такі опитування проводилися кожні 4 роки, починаючи з 1995 року, та охоплювали учнівську молодь у віці 14–17 років. На жаль, у зв'язку із повномасштабним вторгненням росії в Україну, яке сталося у лютому 2022 року, опитування 2019 року стало останнім, яке проводилося на території нашої держави, тому ми маємо змогу спиратися лише на ці дані. Результати 2019 року демонструють, що доступ до алкоголю збільшився – більша половина опитуваних відзначили, що легко можуть дістати пиво, вино або слабоалкогольні напої. Переважна більшість (85,7%) опитаних підлітків має досвід вживання алкоголю (82,7% серед хлопців та 88,4% серед дівчат). Майже половина (46,3%) респондентів мають «значний» досвід вживання алкоголю – пили алкогольні напої десять разів і більше. У десять років або раніше вперше спробували алкоголь 13,4% опитаних. Протягом останніх 30 днів принаймні один раз вживала алкоголь майже половина (46,5%) опитаних. Кожен п'ятий (22,5%) підліток вживав алкоголь більш ніж три рази протягом останніх 30 днів. Кожен п'ятий підліток уперше відчував стан значного алкогольного сп'яніння у віці 14 років або раніше (21,2% серед хлопців та 20,3% серед дівчат). З огляду на випадки вживання упродовж останнього місяця, найбільшою популярністю у підлітків користуються, насамперед, вино та слабоалкогольні напої. Більш ніж чверть респондентів (28,3%) повідомили, що вживали алкоголь тиждень тому або раніше. Дівчата під час останнього вживання алкоголю найчастіше пили вино (37,5%) та шампанське (31,7%). Хлопці порівняно частіше вживали пиво – про це зазначили 28,1% респондентів. Майже половина (45,0%) опитаних підлітків принаймні один раз у житті відчували стан алкогольного сп'яніння, третина (31,1%) – упродовж останнього року, а 12,8% респондентів – за останній місяць. Кількість дівчат, які вживали алкогольні напої впродовж року та впродовж останнього місяця, більше, ніж хлопців. Про недавнє вживання алкоголю (тиждень тому або раніше) частіше повідомляли дівчата, ніж хлопці. Вино й шампанське користується більшою популярністю серед дівчат, ніж серед хлопців. Пиво – найбільш популярний алкогольний напій серед хлопців. Можна виділити чотири групи актуальних причин (мотивів) вживання алкогольних напоїв:

- для покращення настрою – 39,4% (36,5% серед хлопців та 42,2% серед дівчат);
- вирішення внутрішніх проблем – 26,8% (23,4% серед хлопців та 30,1% серед дівчат);
- «отримання кайфу» – 17,3% (16,7% серед хлопців та 17,9% серед дівчат);
- для схвалення іншими – 12,5% (13,5% серед хлопців та 11,5% серед дівчат).

За даними Центру медичної статистики МОЗ (Форма № 32 «Звіт щодо осіб, які мають розлади психіки через уживання ПАР, за 2021 рік») на 1 січня 2022 року з діагнозом «Розлади психіки та поведінки через уживання алкоголю» в диспансерній групі перебувало 4 особи віком до 17 років та в профілактичній групі – 433 особи віком до 17 років, з них з вперше виявленим діагнозом – 2 особи в диспансерній групі, 264 – в профілактичній групі [10, с. 68-69].

Як бачимо, результати цього опитування є невтішними, і свідчать про те, що досить велика частка українських підлітків станом на 2019 рік вживала алкогольні напої. В той же час, із-за того що після проведення цього дослідження пройшло декілька років, на ці дані важко спиратися, щоб зробити хоч приблизний висновок про те, чи досі більшість наших підлітків продовжує вживати алкоголь, чи все-таки ця кількість зменшилася. Тому потрібно звернутися до хоч якихось статистичних даних після 2022 року.

Так, наприклад, за даними Київської міської державної адміністрації у 2023 році кількість нещасних випадків із підлітками помітно зросла. Йдеться не про випадки, які не можна передбачити, а про те, від чого можна було вберегти дитину. Так, зокрема минулого року до медичних закладів столиці потрапили 174 дитини у стані гострого алкогольного або наркотичного сп'яніння. У 2022 році таких випадків зафіксовано всього 64. Про це повідомила директорка Департаменту охорони здоров'я КМДА Валентина Гінзбург. «Замисліться, більш ніж у 2,5 рази зросла кількість дітей, переважно підліткового віку, яким через вживання алкоголю або наркотиків знадобилася допомога лікарів, зокрема і реаніматологів. І це діти, які мають родини, близьких людей, що ними опікуються. Чому я вважаю, що треба бити на сполох? Тому що більшість із цих випадків можна було б попередити. Адже ми говоримо зараз не про ДТП або травми, що складно передбачити. Ми говоримо про отруєння медикаментами, алкоголем, наркотичними речовинами і, найстрашніше, – про дитячі суїциди», – зауважила директорка профільного Департаменту [11].

Отже, на підставі вищесказаного можна дійти висновку, про те, що значна частка українських підлітків продовжує вживати алкоголь, і є певні підстави вважати, що ця кількість навіть зросла після повномасштабного російського вторгнення в Україну. Тому, відповідь на запитання про те, наскільки ефективними є санкції передбачені ст. 180 КУпАП у запобіганні вчиненню у майбутньому такого адміністративного правопорушення як доведення неповнолітнього до стану сп'яніння, є очевидною, що вони не ефективні. Тому, є всі підстави для того, щоб підвищити рівень штрафних санкцій передбачених ст. 180 КУпАП, бо як вірно зазначив Рагімов Ф.В. огли у своїй роботі: «ризики для здоров'я дитини не можуть оцінюватись в 136 гривень штрафу». Разом з тим ми вважаємо, що по-перше, поруч із штрафними санкціями за вчинення згаданого правопорушення доцільно застосовувати й інші адміністративні стягнення, наприклад, громадські роботи, по-друге, ст. 180 КУпАП варто доповнити частиною другою, яка передбачатиме більш суворе покарання для осіб які вчинили це адміністративне правопорушення повторно, та для батьків дитини [8, с. 170].

Варто зазначити, що окрім проблеми недостатньої ефективності санкцій за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 180 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), існують ще дві суттєві проблеми, що виникають у процесі правозастосування цієї норми.

Першою проблемою є невідповідність у визначенні вікового критерію потерпілої особи. Зокрема, об'єктом посягання відповідного протиправного діяння є неповнолітня особа, однак, відповідно до статті 12 КУпАП, неповнолітніми визнаються особи віком від 16 до 18 років. Водночас, відповідно до положень статті 6 Сімейного кодексу України (далі – СК України), термін «неповнолітня дитина» охоплює осіб віком від 14 до 18 років. Таким чином, положення КУпАП суперечить нормам СК України, що призводить до колізії у правозастосуванні. Зокрема, доведення до стану сп'яніння дитини віком до 16 років формально не підпадає під диспозицію статті 180 КУпАП, що унеможливає притягнення винної особи до адміністративної відповідальності у таких випадках.

На цю проблему звертав увагу і Р.Ю. Молчанов, який у своїй науковій праці слушно наголошував на необхідності системного перегляду та модернізації адміністративно-деліктного законодавства України. Дослідник зазначає, що у випадку відсутності нової кодифікації адміністративно-деліктного законодавства необхідно принаймні усунути термінологічні розбіжності в чинному КУпАП. Він пропонує уніфікувати термінологію, використовуючи поняття «дитина» з уточненням її вікової категорії (малолітня або неповнолітня), що має важливе значення для правильної кваліфікації правопорушень. Впровадження цих змін сприятиме підвищенню ефективності адміністративно-юрисдикційної діяльності органів публічної влади та вдосконаленню інституту адміністративної відповідальності в Україні загалом.

Беручи до уваги зазначене, видається доцільним внести відповідні корективи до статті 180 КУпАП, а саме: змінити її назву з «Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння» на «Доведення дитини до стану сп'яніння», а також замінити термін «неповнолітній» на «дитина» для коректного позначення потерпілої особи. Такі зміни дозволять усунути правову колізію та забезпечити належний рівень захисту прав дітей у сфері адміністративної відповідальності.

Другою проблемою, що постає у контексті правозастосування статті 180 КУпАП, є питання притягнення до адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб, які сприяють доведенню своїх однолітків до стану сп'яніння. Як свідчать результати соціологічного дослідження, проведеного

Конотопським медичним училищем серед підлітків у 2015–2016 рр., у 55% випадків ініціаторами вживання алкогольних напоїв були саме друзі потерпілих осіб. Отже, питання юридичної відповідальності таких осіб набуває особливої актуальності.

З формальної точки зору, диспозиція статті 180 КУпАП не містить заборони щодо притягнення до відповідальності неповнолітніх осіб. Проте, відповідно до положень частини 2 статті 13 КУпАП, фактичне застосування заходів адміністративної відповідальності до таких порушників є проблематичним. Це зумовлено тим, що до неповнолітніх правопорушників можуть застосовуватися лише заходи адміністративного впливу, передбачені статтею 24-1 КУпАП, які, у свою чергу, не є заходами адміністративної відповідальності у класичному розумінні та не створюють стану адміністративної покараності.

Науковці Л.В. Шестак та С.В. Веремієнко у своїх дослідженнях щодо цього питання висловили обґрунтовану позицію, згідно з якою адміністративна відповідальність у таких випадках має покладатися на батьків або законних представників неповнолітніх правопорушників, як це передбачено статтею 184 КУпАП. Водночас аналіз зазначеної норми, зокрема її частини 3, свідчить про існування правового обмеження щодо можливості притягнення батьків до відповідальності за невиконання обов'язків із виховання дитини у разі, якщо правопорушення вчинене неповнолітньою особою. Це пов'язано з тим, що частина 3 статті 184 КУпАП встановлює адміністративну відповідальність батьків виключно у випадках, коли правопорушення вчинене особою віком від 14 до 16 років, що унеможливорює її застосування щодо батьків підлітків віком від 16 до 18 років.

З огляду на викладене, Шестак Л.В. та Веремієнко С.В. пропонують змінити редакцію частини 3 статті 184 КУпАП наступним чином:

«Вчинення особою, яка не досягла вісімнадцяти років, правопорушення, відповідальність за яке передбачена цим Кодексом, крім порушень, передбачених частинами третьою або четвертою статті 173-4 цього Кодексу, – тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, у розмірі від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Ця пропозиція є обґрунтованою та заслуговує на підтримку, оскільки її реалізація сприятиме усуненню існуючої правової прогалини та забезпечить належне функціонування інституту адміністративної відповідальності у сфері захисту прав неповнолітніх.

Висновки. У ході проведеного дослідження встановлено, що розмір санкцій, передбачених статтею 180 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) за доведення неповнолітнього до стану сп'яніння, є надмірно низьким. Він не відповідає ані визначенням у статті 23 КУпАП цілям адміністративного стягнення, ані фактичному обсягу шкоди, завданої здоров'ю дитини внаслідок вчинення цього адміністративного правопорушення. У процесі аналізу нормативно-правового регулювання та правозастосовної практики виявлено такі ключові проблеми:

1. Термінологічна неузгодженість положень статті 180 КУпАП та статті 6 Сімейного кодексу України (СК України). Зокрема, у чинній редакції статті 180 КУпАП використовується термін «неповнолітній», що охоплює осіб віком від 16 до 18 років, тоді як згідно із СК України неповнолітньою вважається особа у віці від 14 до 18 років. Унаслідок такої колізії законодавства доведення до стану сп'яніння дитини, якій не виповнилося 16 років, формально не підпадає під адміністративну відповідальність. Відтак, доцільно змінити назву статті 180 КУпАП на «Доведення дитини до стану сп'яніння» та замінити термін «неповнолітній» на «дитина» для усунення правової невідповідності.

2. Недостатня диференціація санкцій за повторне правопорушення. У чинному КУпАП відсутнє посилення відповідальності за рецидивні випадки доведення дитини до стану сп'яніння. Враховуючи високий рівень суспільної небезпеки цього явища, пропонується доповнити статтю 180 КУпАП частиною другою, яка передбачатиме суворіше покарання для осіб, що вчинили це правопорушення повторно, а також для батьків дитини або осіб, які їх замінюють.

3. Обмеженість механізму притягнення батьків неповнолітніх правопорушників до адміністративної відповідальності. Аналіз положень частини 3 статті 184 КУпАП свідчить, що вона не охоплює ситуації, коли доведення до стану сп'яніння вчиняється неповнолітніми однолітками. У зв'язку з цим обґрунтованою є необхідність внесення змін до цієї норми з метою поширення адміністративної відповідальності на батьків або законних представників таких правопорушників.

Пропонована редакція статті 180 КУпАП

З урахуванням викладеного, вважаємо за доцільне викласти статтю 180 КУпАП у такій редакції: Стаття 180. Доведення дитини до стану сп'яніння

1. Доведення дитини до стану сп'яніння – тягне за собою накладення штрафу від ста до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або застосування громадських робіт на строк від тридцяти до п'ятдесяти годин.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року вже було піддано адміністративному стягненню за таке саме правопорушення, або батьками дитини, чи осо-

бами, які їх замінюють, – тягнуть за собою накладення штрафу від ста п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від п'ятдесяти до шістдесяти годин.

Заходи протидії підлітковому алкоголізму

Окрім внесення змін до законодавства, подолання проблеми підліткового алкоголізму потребує комплексного підходу, що передбачає реалізацію ефективних профілактичних та інформаційно-просвітницьких заходів. У цьому контексті доцільно здійснювати такі дії:

1. Посилення освітньо-профілактичної роботи серед батьків (опікунів). Класні керівники та куратори навчальних закладів мають проводити регулярні зустрічі та тренінги для батьків з метою підвищення їхньої обізнаності щодо соціальних і медичних наслідків вживання алкоголю підлітками, а також вироблення ефективних методів превентивного виховання.

2. Формування негативного ставлення до алкоголю через інформаційну політику. Необхідно реалізовувати заходи, спрямовані на популяризацію здорового способу життя, зокрема через засоби масової інформації, соціальні мережі, освітні програми та культурні ініціативи. Особливу увагу слід приділити спростуванню міфів про «безпечність» чи «культуру» споживання алкоголю серед підлітків, а також розповсюдженню науково обґрунтованих даних про негативний вплив алкоголю на фізичне та психічне здоров'я дітей.

Таким чином, запропоновані зміни до статті 180 КУпАП сприятимуть усуненню наявних проблем у правозастосуванні, забезпечать належний рівень адміністративної відповідальності за доведення дитини до стану сп'яніння, а також відповідатимуть сучасним потребам суспільства. Водночас боротьба з підлітковим алкоголізмом не може обмежуватися виключно заходами юридичного характеру, а має включати ефективну профілактичну політику, що базується на підвищенні рівня правової свідомості населення та формуванні культури здорового способу життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 19.02.2025).
2. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III: станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 19.02.2025).
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII: станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 19.02.2025).
4. Лисюк І. В. Алкоголізм у підлітків як важлива медико-соціальна проблема. *Медсестринство*. 2017. № 3. С. 26–28. URL: <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/nursing/article/view/7455> (дата звернення: 19.02.2025).
5. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 1 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.02.2025).
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24): Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X: станом на 1 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 19.02.2025).
7. Шакур В.І. Соціальна роль кримінального права. *Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування*: Матеріали міжнар. науково-практ. конф., м. Харків, 12–13 жовт. 2016 р. Харків, 2016. С. 6–13. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/02/zbirnik_konf_2016.pdf (дата звернення: 19.02.2025).
8. Рагімов Ф.В. огли Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння: характеристика юридичного складу адміністративного правопорушення. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 3. С. 167–171. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/443/397> (дата звернення: 19.02.2025).
9. Серкевич І.Р. Втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність: аналіз складу кримінального правопорушення. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні*: 36. матеріалів V Всеукр. науково-практ. конф., м. Львів, 10 груд. 2021 р. Львів, 2021. С. 299–302. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4265/1/10_12_2021.pdf#page=299 (дата звернення: 19.02.2025).
10. Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2022 рік (за даними 2021 року). Київ: Держ. установа «Ін-т суд. психіатрії МОЗ України», 2022. 78 с. URL: <https://cmhmda.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/zvit-shhodo-narkotychnoyi-ta-alkogolnoyi-sytuaciyi-v-ukrayini-2022.pdf> (дата звернення: 19.02.2025).
11. Інформація для батьків: статистика кількості нещасних випадків із підлітками зростає – Валентина Гінзбург (+відео). Офіційний портал КМДА. URL: <https://kyivcity.gov.ua/news/>

- informatsiya_dlya_batkiv_statistika_kilkosti_neschasnikh_vipadkiv_iz_pidlitkami_zrostaye__valentina_ginzburg/ (дата звернення: 19.02.2025).
12. Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III: станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 19.02.2025).
 13. Молчанов Р.Ю. Дитина, як потерпіла від адміністративного правопорушення особа за нормами КУпАП. *Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару*, м. Дніпро, 8 жовт. 2020 р. Дніпро, 2020. С. 76–79. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/7154/1/17.pdf> (дата звернення: 19.02.2025).
 14. Лисюк І.В. Соціологічне дослідження обізнаності молоді конотопського району з проблемами поширення підліткового алкоголізму. *Медсестринство*. 2018. № 1. С. 56–59. URL: <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/nursing/article/view/8493> (дата звернення: 19.02.2025).
 15. Шестак Л.В., Веремієнко С.В. Окремі проблеми адміністративної відповідальності за доведення неповнолітнього до стану сп'яніння (ст. 180 КУпАП). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 306–309. URL: http://lsei.org.ua/12_2023/75.pdf (дата звернення: 19.02.2025).